

ԱՍԵՒԱՍԵԼՔ

ՆԵՐԿԱՅ ԱՆԻՇԵՍԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ե.

(Շաբ. տես Բազմ. 1924, էջ 215)

Համերաշխութեան վարդապետութիւնը կարելի է նկատել ընկերվարութեան սիրոյ և քրիստոնէութեան գթութեան միացումը: Սէր և գթութիւն կը խտանան հոս միակ բառով մը՝ պարագրով: Անհատը կը պարտի ընկերութեան՝ ծնած օրէն ի վեր: Անցեալ սերունդները տընած են, տուայտած իրեն համար, անոնց բարիքները կը վայելէ ինք, հետեւաբար այդ պարտքը վճարելու է այն ընկերութեան՝ ուր կ'ապրի: Փոխադարձ սէրը, ընկերով մը հանդէպ գթութիւնը պարտքի մը հատուցումն է: Քրիստոնէութիւնը քարոզեց գթութիւնը: արդ, համերաշխութեան սկզբունքը անկէ անջատ է, ինչպէս Քրիստոնէութենէն՝ Մարդկութեան կրօնը, ուրկէ կը բխի համերաշխութեան սկզբունքը: Արդ տարբերութիւնը կը կայանայ ինքնաբացատրութեան մէջ, մերձաւորը որ կը սիրեմ՝ ես ինքն եմ, պարտքը որ կը վճարեմ՝ ես ինծի կու տամ: Այս վարդապետութեան առաքեալն է Պ. Լևոն Պոլոժուա:

Ուրոնք կը շահին համերաշխութեան կիրարկումէն: Ապահովաբար անոնք որոնք նուազ պարտքեր ունենալ կը կարծեն նուազ օժտուած ըլլալով բնութենէն: Աւելի դիւրին է օգնութիւն սպասել քան օգնել, գթութիւն հայցել քան գթալ: Յետոյ կը փափաքի հատուցանել իր պարտքը, «ուսնեալ ուրիշին ցաւն իր մէջ», ողբալ ուրիշին կորուստը, բայց անհրաժեշտ է որ ընկերութիւնը պատրաստէ այդ դերին: Նոր պարտքեր և հետեւաբար նոր հատուցումներ: Եթէ ընկերութիւնը թերանայ՝ անհատը կարող է ինքզինք անպարտ հըռչակել: Բայց ընկերութիւնը պիտի ըսէ, « հատուցո՛ր պարտքդ, որ փոխ առիր ծնելէդ իսկ առաջ, դարաւոր սերունդներու ընթացքին »: Անհատը կ'ընդվզի և նոյն իսկ պատասխանատու կը նկատէ ընկե-

րութիւնն իր պարտազանցութեան: Այսպէս անվերջ ապաստում և ընկերային խաղաղութեան վրդովում: Եւ յետոյ ինչո՞ք քարոզել ուրիշ վարդապետութիւն մը, երբ այն արդէն գոյութիւն ունի առելի կենդանի, միշտ բեղուն, աւելի լայն և անհունապէս բարձր: Համերաշխութեան վարդապետութիւնը սահմանափակ՝ անկարող է լուծելու բարոյական հարցը, և հետեւաբար դարմանելու ներկայ անիշխանութիւնը: Ընկերվարութիւն և քրիստոնէութիւն կը ներշնչեն առաքելական ոգի մը, որոնցմէ զուրկ է համերաշխութեան կրօնը, և անկարելի է որ կրօն մը տարածուի, տիրապետէ հոգեւորականի՝ եթէ չդադնայ հաւատք մը, եթէ չբերեցանայ իրրեւ ջերմ զգացում: Համերաշխութեան պատճառաբանութիւնները թերեւ համոզեն անհատը, բայց անկարող են պարտադրելու: Ինչպէս լուծել ընկերային հարցի յարակից ընտանեկան, պետական, քաղաքային կազմակերպութեան հարցերը: Համերաշխութիւնը անբաւական է ներմուծելու ընկերային խաղաղութիւնը:

Ընդհակառակը քրիստոնէութիւն և ընկերվարութիւն՝ մէկը խաղաղութեամբ, միւսը յեղափոխութեամբ, մէկը գթութեամբ, միւսը հաւասարութեան սկզբունքներով կը խոստանան արմատապէս բուժել ընկերային վէրքերը: Երկուքին ըմբռնումները Պետութեան, ընտանիքի, հայրենիքի տրամազօրէն կը հակասեն: Յեղափոխական ընկերութիւնը, պղծելիկութիւնը կը մերժեն քաղաքային ընկերութիւնը, հայրենիքը, պետութիւնը, որոնք կազմուած են դարերու քաղաքական և ընկերային բարեշրջման ընթացքին: Քաղաքաւու չնախկին ընկերութիւնը, արդի քաղաքային կազմակերպութիւնները, վերակազմաւու համար նորը առանց սահմանադրութի, առանց հեղինակութեան:

Քրիստոնէութիւնը ճանչնալէ վերջ արդի ընկերութեան թերութիւնները, մատնանշելով անարդարութիւնները, սաստեղծով պետապաշտութեան և ազգայնամոլութեան ծայրայեղութիւնները՝ կը հրաւիրէ հաւա-

տացեալները նոր և լաւագոյն ընկերութեան մը կառուցման խաղաղութեամբ և սերտ համագործակցութեամբ: Քրիստոնէական Եկեղեցիները կը ճանչնան անհրաժեշտութիւնը Պետութեան և հայրենիքի: հոն կը տեսնեն մարդկային բնութեան մէջ հետեանքը, պէտքը: Կրօնը սակայն անհատական չէ, այլ և ընկերային: Չի բաւեր անհատին հաւատացեալ ըլլալը: Ընկերութիւնն ալ հաւատալու է: Եթէ կայ բարոյական մը՝ կայ նաեւ բնագոյնութիւն մը, երկուքն ալ վարելու են թէ՛ ընկերային թէ՛ անհատական գոյութիւնը: Ահա տեսնու ընկերութիւն սերտօրէն միանալու են: Կղզիացեալ մարդը վտանգաւոր է, և կարելի է՝ միայն տեսականօրէն:

Քրիստոնէութիւնը մասնաւորած չէ պետական կազմութիւնը: Հաւասարապէս յարգած է հանրապետական ձեւը՝ ինչպէս սահմանադրական միապետութիւնը, կայսրութիւնը: Ընդունելով որ անհատը կ'ապրի և ապրելու է ընկերութեան մէջ, որովհետեւ Արիստոտելի համեմատ «բաղաճական կենդանի մը» չն է, անդամն է հաւաքականութեան մը, աւելի կամ նուազ բազմաանդամ և ժամանակին ու միջավայրին համեմատ այլապէս կազմակերպած՝ կը պարտադրէ օրէնքներ, դատախազներ այդ օրէնքները կիրարկելու: ուրեմն պետութիւնը բնական և օրինաւոր է: Քրիստոնէութիւնը կ'ընդունի ուրեմն պետութեան օրինաւորութիւնը առանց հաստատելու առորդ ձեւը, բայց չ'ընդունիր որ ըլլայ ինքնիր նպատակը: Պետութիւնը ծառայելու է անհատին բարոյական և ընկերային բարձրացման: այս է իր նպատակը: Պետութիւնը գործադրելու համար օրէնքները, հասնելու համար նպատակին՝ ունենալու է հեղինակութիւն, որուն ըմբռնումը կը տարբերի ազատական և յեղափոխական ըմբռնումներէն: Առաջինին համար հեղինակութիւնը կը պատկանի ժողովուրդին, կայսրութեան համար՝ միայն պետութեան:

Հաւասարութեան սկզբունքը կիրարկելէ վերջ միեւնոյն ընկերութեան անհատներուն մէջ, ընկերավարութիւնը կը ջանայ հաստա-

տել զայն ցեղերու մէջ: Արդարեւ ի՛նչ արժէք ունի ընկերային խաղաղութիւնն ու հաւասարութիւնը, եթէ պիտի վրդովի երեմի ցեղային ատելութեամբ: Միջազգայնական գաղափարի յաղթանակը ապահով կը կարծուի՝ երբ համեմատեան պատեւրազմը վերականգնացուց հայրենիքի գաղափարը: Այժմ բազմաթիւ անհատներ տառապեցան անոր համար, դափնիներ խնցին անոր համար: Անոնք պիտի պահեն աւելի վառ հայրենասիրութեան ոգին, միայն թէ պիտի ըլլայ աւելի նուազ տիրապետող, աւելի ընկերական, աւելի մարդկային: Ներկայ պատերազմը սորվեցուց երազսպաշտ անհատներու հայրենիքի դէպքը, հետեւաբար միջազգայնական գաղափարի դէմ պիտի ընդդիմանայ հայրենիքի գաղափարը:

Քրիստոնէութիւնն աւելի տիեզերական է քան ազգայնական: Քրիստոս բարոյեց «խաղաղութիւն մարդոց մէջ» և Աստուծոյ թագաւորութեան զալուստը տիեզերական խաղաղութեամբ: Մարդկութեան սիրոյն համար զոհեց ազգն ու հայրենիքը: Ազգերը սեփականացնելով քրիստոնէութիւնը՝ պաշտպանեցին պետական տիրող կազմերն ու հայրենիքը: Իրապէս հայրենիքի գաղափարն ու մասնաւոր պաշտամունքը անհրաժեշտ է իւրաքանչիւր ընկերութեան խաղաղութեան, որով կը գոյանայ ընդհանուր խաղաղութիւն մը:

Խաղաղեցնելու համար ընկերութիւնը՝ ընկերավարութիւնը կ'առաջարկէ զտեւ, մաքրել ընտանիքին արդի քաղցրեմական կազմութիւնը: Այս առաջարկութիւնը շատ մոտ է: Ո՛րն է ընտանեկան այն կազմակերպութիւնը որուն յարելու է: Ընկերավարութիւնը չի ճշդեր, կը բողոքէ թէ կ'ուզէ ջնջել զայն: Մարդկային ընկերութիւնը միջավայրին և աշխատութեան պայմաններուն համեմատ՝ տեսած է ընտանեկան զանազան կազմակերպութիւններ, բազմակուսութիւն՝ արարական անպատեւրուն մէջ, բազմայարութիւն՝ ամբողջական տափաստաններուն մէջ, ուր այրեր կը զբաղին որսորդութեամբ, կ'ինը՝ եգիպ-

տացորենի մշակութեամբ, և մանուկը կը կը ստանայ մօրը անուճը, մայրական՝ երբ ամուսինը կ'երթայ կնոջ տունը, մինչդեռ այսօր կ'ինը կ'ընկերանայ ամուսնին: Ապահովաբար ընկերվարութիւնը պիտի մերժէ թէ՛ մէկը և թէ՛ միւսը: Հաւատարմի մշտնապարտութեան սկզբունքին՝ կը ջնջէ ընտանեկան ամէն կազմակերպութիւն: Կիւնը հաւասար կը սեպէ մարդուն. հաւասար իրաւունքներ կու տայ ընկերային և քաղաքական ամէն կալուածներուն մէջ: Ընտանիքը նպաստաւոր վայր մըն է բնական և ստացական անհաւասարութիւններու: Ուստի ընկերվարութիւնը կ'ազաւտագրէ կիւնը ընտանեկան հոգեբէն և ամուսնոյն հեղինակութենէն:

Ենթադրելով որ ջնջուի ժառանգականութեան փոխանցումը, հայր մը տըրնելով 40-50 տարեկանին կրնայ ստանալ բարեկեցիկ վիճակ մը, մինչ դեռ դրացին զուրկ է ատկէ: Իր տղան կը ծնի և կը զարգանայ աւելի նպաստաւոր պայմաններու մէջ՝ քան դրացւոյն զաւակը: Որքան ալ օրինապահ ըլլայ ծնող մը՝ պիտի փափարք փոխանցել զաւակին հաւրաստութեան մէկ մասը և անշուշտ պիտի գտնէ ո՛ր և է միջոց մը: Ենթադրենք ջնջուած անհատական սեփականութիւնը, պահելով ընտանիքը: Խեղացի հօր մը և խեղացի մօր մը զաւակը ապահովաբար շատ աւելի հաւանականութիւն պիտի ունենայ օժտուած ըլլալու՝ քան խեղացի հօր մը և ազէտ մօր մը, կամ տգէտ հօր մը և խեղացի մօր մը, կամ տգէտ հօր մը և ազէտ մօր մը զաւակը: Ինչ որ ալ ըլլայ արդարութեան հմայքը՝ ականաւոր հօր մը զաւակը աւելի առանձնաշնորհեալ պիտի նկատուի քան անձանթ գիւղացիի մը որդին: Անհատի մը այս ինչ անուճը կրելը լռելայն յանձնարարութիւն մըն է: Ո՛ր ընկերվարական պիտի պնդէ թէ Ժողէսի մը զաւակը փայտահատի մը որդւոյն հաւասար նկատուելու է:

Ինչպէս կը տեսնուի՝ ընտանիքը կը սպառնայ հաւասարութեան, հետեւաբար ընկերվարութեան սկզբունքին: Վերջինս

կը ջնջէ ընտանեկան կազմակերպութիւնը: Քրիստոնէութիւնն ընդհակառակը բարձրացնելով կնոջ դիրքը, պատրաստելով զայն ընտանեկան և ընկերային պարտականութեանց՝ կը պարտադրէ ընտանիքի պաշտամունքը, ամուսնութեան անլուծելիութիւնը: Յունական և Հռոմէական ընկերութեան մէջ կ'ինը գերին էր ամուսնոյն: Մովսէս կը դասէր զայն ստացուածքներու կարգը, ծանրաբարոյ Մանուն կ'արգիլէր կնոջ քանի մը վայրկեանէ աւելի խօսիլ մարդու մը հետ: Միայն քրիստոնէութիւնը նկատեց կիւնը ճշմարիտ անձնաւորութիւն մը, օժտուած միեւնոյն իրաւունքներով ընտանիքին և ընկերութեան մէջ, որքան կը ներքին բնութեան գծած սահմանները, միշտ համաձայն անհատին բնութեան:

ԽՈՐԷՆ ԳԱՐԻԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒՅՄՈՒՆ ՄԷԶ

Վենետկոյ նախկին հայ գաղութը, Հասարակապետութեան ատեն, առևտրական հրապարակի վրայ բաւական գործունէութիւն ունեցեր էր, և աչքառու գիրք մը կը գրաւէր զինք յատկանշող առևտրական ճարպիկութեամբն ու յաշնոյակութեամբը: Ճարպիկութեան ընթացքին սակայն այլասերութիւն ախար՝ մեր ցեղային գոյութեան հետ միասին, անհետացուցած է հայ առևտրական կեանքը: Եւ այս եզակի քաղաքին մի քանի խորհրդաւոր անկունները կը հանդիպին՝ միայն հայուն անցեալը յիշեցնող ծածկուած մէկ հրկու անշուք յիշատակներու փնտրողին:

Վերջին աղէտներէն մազապուր՝ ներկայ փորձիկ հայ գաղութը իր գործունէութեամբը Վենետկոյ մէջ դարձեալ իր ներկայութիւնը զգալի կ'ընէ: Աշխարհածառթ է վենետկական ապակեշինութեան հա-